

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Reaktionopeutta, paikallistietoa ja huolenpitoa - paikallinen kansalaistoiminta pitkäjänteisen resilienssin ja kriisinkestävyyden vahvistajana

Alueellinen kansalaisjärjestöakatemia
Oulun kaupungintalo 1.10.2025

Tekijät ja kannatusjoukot

Hanketiimi

Maija Faehnle, Syke

Kati Pitkänen, Syke

Pasi Mäenpää, Helsingin yliopisto

Henrietta Grönlund, Helsingin yliopisto

Katri Sarkia, Demos Helsinki

Mukana

Soste, Olympiakomitea, Sininauhaliitto,

Kuntaliitto, Kotiseutuliitto, MSL,

Kerkonkosken Ketterä, Siskot ja Simot

Ohjausryhmä

Laura Jänis, MMM, pj

Antonia Husberg, MMM

Markku Mölläri, VM

Katja Palonen, TEM

Mikko Lehtonen, OM

Kirsi Kaunisharju, OKM

Jari Lepistö, SM

Jaana Nevalainen, YM

Marikaisa Tiilikainen, PLM

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

DEMOS
HELSINKI

Kansa osaa, sopeutuu ja muuntaa! Paikallinen kansalaistoiminta yhteiskunnan resilienssin lisääjänä (VNTEAS 4/2023–3/2025)

Hankkeen tavoitteet

YMMÄRRYS NYKYTILASTA

- muodostaa kokonaiskuva siitä, miten julkinen hallinto eri alueilla nykyisillä rakenteilla ja taloudellisella tuella vastaa paikallisen kansalaistoiminnan tarpeisiin.
- selvittää mikä on paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta erilaisilla alueilla Suomessa
- selvittää millaiset toimintamahdollisuudet paikallisiin yhteisöihin liittyvällä, resilienssiä lisäävällä kansalaistoiminnalla on erilaisilla alueilla tai kunnissa

KEHITTÄMISTARPEET

- selvittää, miten rakenteita ja taloudellista tukea tulisi kehittää, jotta paikallisten yhteisöjen ja kansalaisten resilienssiä voitaisiin vahvistaa.

SUOSITUKSET

- kehittää suosituksia julkiselle hallinnolle siitä, miten se voisi paremmin tukea paikallisen kansalaistoiminnan edellytyksiä, ja mahdollisesti tuottaa suosituksia myös muille toimijoille

Menetelmät ja aineistot

Kirjallisuuskatsaus

Rajaava-yhdistävä-
meta-narratiivinen-
kriittinen analyysi: mitä jo
tiedetään

- paikallisen kansalaistoiminnan merkityksestä ja vaikuttavuudesta resilienssin näkökulmasta
- paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan toimintamahdollisuuksista erilaisilla alueilla
- julkisen hallinnon tuen merkityksestä paikallisen kansalaistoiminnan edellytyksille

Kyselyt

Valtakunnallinen kysely
kansalaistoimijoille (n=491)
ja viranomaisille* (n=190)

- paikallisen kansalaistoiminnan merkitys ja vaikuttavuus resilienssin näkökulmasta
- paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan toimintamahdollisuudet erilaisilla alueilla
- haavoittuvassa asemassa olevien tavoittaminen
- kansalaistoiminnan tila
- tuen saatavuus
- Leader-toimintatavan merkitys

Tapaustarkastelut

10 tapausta

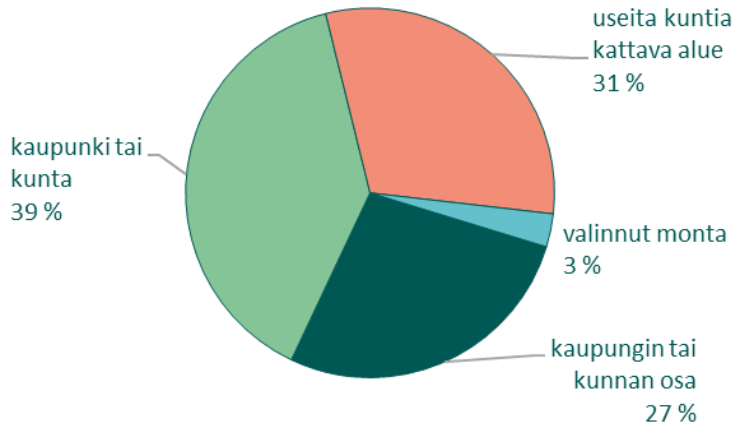
- mitkä asiat ovat tehneet vaikuttavimmista, hyödyllisimmistä paikallisiin yhteisöihin liittyvän kansalaistoiminnan esimerkeistä onnistuneita?
- myös edelliset kysymykset

*julkisen hallinnon edustajat tässä lyhyesti: viranomaiset

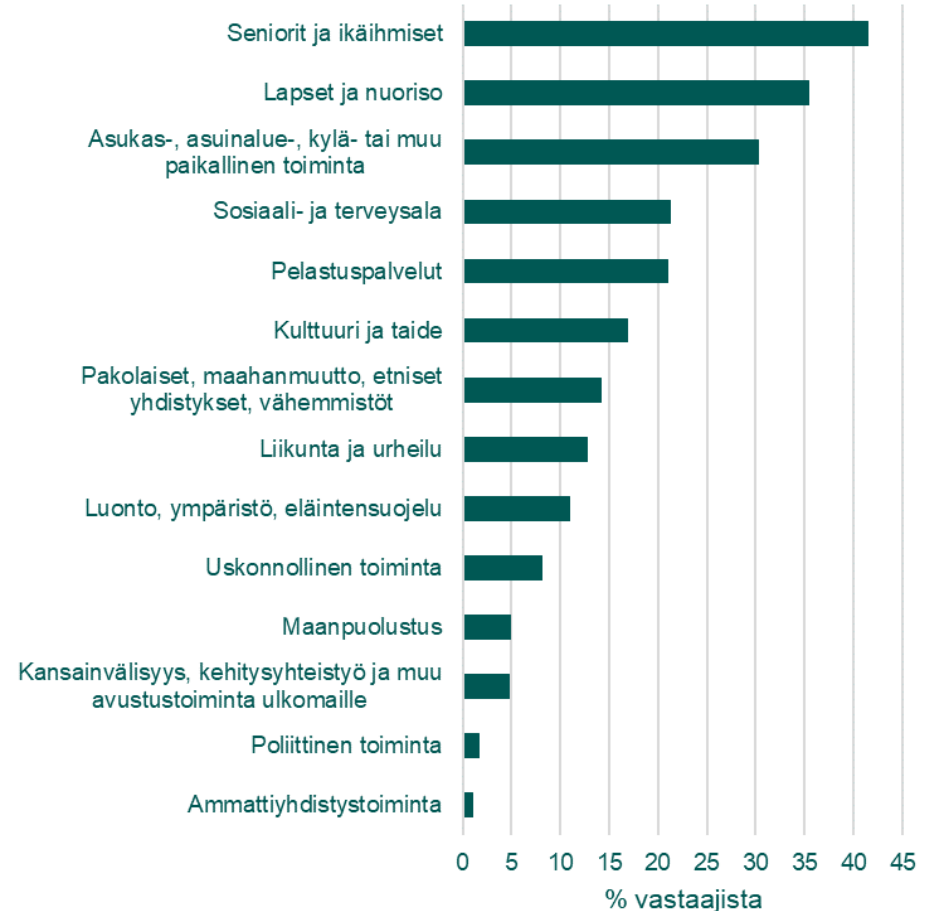
Kyselyyn vastanneet kansalaistoimijat

- Toiminta-alueita 119:ssä kunnassa
- Valtaosan pääasiallinen toiminta-alue kunta/kaupunki tai sen osa

Mikä on edustamasi yhteisön pääasiallinen toiminta-alue? (N=485)

Edustamasi yhteisön toimiala? (N=491)

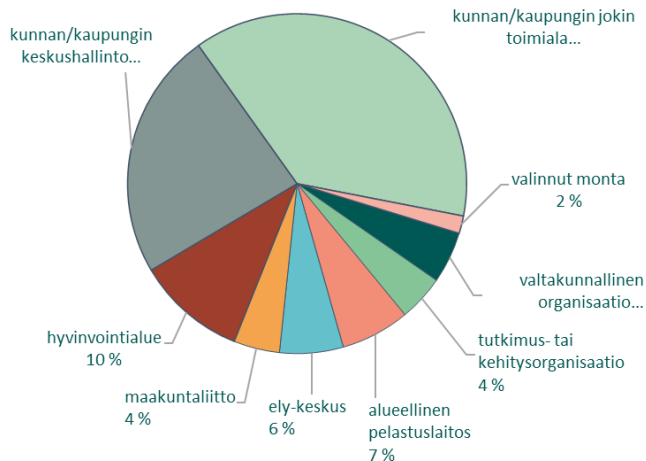

Kyselyyn vastanneet julkisen hallinnon edustajat

59% kunnat

27% alueelliset viranomaiset

Minkä organisaation näkökulmasta vastasit kyselyyn? (N=182)

Edustamasi organisaation toimiala? (N=190)

Tapaustarkastelut

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta

Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Tapaus	Aineisto	Resilienssin näkökulmia	Keskeisiä toimijoita
1. Leader	Haastattelu (Rautajärvi), myös muiden tapausten haastattelut, verkkolähteet, kirjallisuus	yhteisöllinen paikalliskehittäminen	kylä- ja muut paikalliset yhdistykset, asukkaat, yritykset, alueelliset Leader-ryhmät
2. Mökkiläistoimikunta	Haastattelu (Liperi), verkkolähteet	kunnan ja monipaikkaisten asukkaiden vuorovaikutus	monipaikkaiset asukkaat, kunta
3. Helsinki-apu	Julkaisut Helsinki-apua tutkineesta hankkeesta	kaupungin ja kansalaistoimijoiden yhteistyö kriisitilanteessa	kaupunki, seurakunta, someryhmät, asukkaat
4. Kylä: Rautio	Haastattelut, verkkolähteet	paikallinen selviäminen ja muuntuminen	kylätoimikunta, asukkaat, Vpk, kaupunki, yritykset
5. Kaupunki: Pori	Haastattelu, kirjallisuus	voimaantuminen, kaupunkitila, haastavat elämäntilanteet	yhdistys, haavoittuvassa asemassa olevat, yritykset, kaupunki, hv-alue, yliopisto, kv-opiskelijat
6. Kulttuuri	Haastattelu (Lieksa), kirjallisuus, verkkolähteet	kotoutuminen, taide, haastavat elämäntilanteet	yhdistys, maahanmuuttajat, perheet, kaupunki, Migri, taideosaajat
7. Turvallisuus	Haastattelu (Lappi), kirjallisuus, verkkolähteet	alueellisen turvallisuusyhteistyön onnistuminen, harvaan asutut alueet	turvallisuusverkosto, kyläyhdistykset, maakunnallinen kyläyhdistys, hv-alue, kunnat, ikääntyneet
8. Tulvat	Raportti toisesta hankkeesta, kirjallisuus	varautuminen, yhteistoiminnan haasteet, ilmastonmuutos	asukkaat, järjestöt, maanomistajat, kunnat, pelastustoimi
9. Ympäristön puolustaminen	Haastattelu toisessa hankkeessa, kirjallisuus	resilienssin näkökulmasidonnaisuus, monipaikkaisuus, luonto, luonnonvarat	kansalaisliike, monipaikkaiset ja vakituiset asukkaat, kunnat, kaivosyhtiöt
10. Fasilitointikokeilut	Tilaisuuksissa tuotettu aineisto ja muistiinpanot	organisaation/yhteisön toiminnan kehittäminen	kaupunginosayhdistys, asukkaat, SPR

1. Jäsennys perus- ja akuuttiresilienssiin selkiyttää resilienssi-käsitteen käyttöä ja auttaa luomaan yhteisymmärrystä

Perusresilienssi eli pitkäjänteinen toimintakyvyn ja uudistumisen perusta **Akuuttiresilienssi** eli toimintavalmius akuuteissa tilanteissa

- jäsennys auttanut laajentamaan kapeita mielikuvia kuten sitä, että paikallisen kansalaistoiminnan merkitys resilienssin kannalta liittyisi lähinnä henkisen tuen tarjoamiseen kriiseissä
- *“Luo tuttuutta ja lujittaa, kun opitaan toimimaan kaikessa hyvässä ja me jaetaan iloisia, hyviä kokemuksia, niin se on sitä pääomaa, jos tulisi joku kriisi. Ihan eri tilanne kuin se jos mitään tällaista ei olisi täällä, yhtäkkiä ruveta miettimään että miten me pidetään poikkeusoloissa huolta ihmisistä.”*

**Akuuttiresilienssi:
kriisivalmius**

Sosiaaliset suhteet
Luottamus
Verkostotoiminta

**Perusresilienssi:
osallisuus, demokratia, kulttuuri,
sivistys, luontoperusta**

Akuuttiresilienssi

Toimintavalmius

Henkinen kriisinkestävyys

Kriisinaikainen toiminta

Materiaalinen varautuminen

Perusresilienssi

Osallisuus ja demokratia

Kulttuuri ja sivistys

Uusiutumiskyky

Huolenpito
luontoperustasta

2. Kansalaistoiminta on keskeistä sekä perus- että akuuttiresilienssin vahvistamisessa

- Kaikki **yhdessä tekeminen** luo valmiutta myös häiriöistä selviämiseen
- Naapurit ja **läheltä löytyvät yhteisöt** ovat avun järjestymisessä ja kriiseistä selviämisessä keskeisiä erityisesti harvaan asutuilla alueilla
- Kansalaistoiminnassa muovautuvat **sosiaaliset suhteet, vuorovaikutuskäytännöt ja luottamus** vaikuttavat paikallisen yhteisön kykyyn toimia ennakoivasti
- Paikallinen kansalaistoiminta täydentää viranomaisvetoista “kovaa” turvallisuutta ja huoltovarmuutta

3. Kansalaistoimijat pystyvät tavoittamaan ryhmiä, joita hallinto ei pysty, tukemaan heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan ja rakentamaan ihmislähtöisesti yhteiskunnan eheyttä

- Esimerkiksi kohtaamispaikkatoiminta, joka on **haavoittuvassa asemassa oleville** saavutettavaa ja johon he luottavat, voi olla ainoa silta näiden ihmisten ja virallisten instituutioiden välillä.
- **Luottamusta** mahdollistaa jatkuvuus, jonka luomisessa pitkäaikaiset työntekijät ovat keskeisiä.
 - Luottamus on henkisen kriisinkestävyuden avaintekijä.

4. Kokonaisturvallisuus: varautumisen verkostojen johtamisessa ja toiminnan koordinaatiossa on puutteita

- Kansalaistoimijoiden **luottamus viranomaisiin on aika vahvaa**
- Paikallisen kansalaistoiminnan roolia varautumistyössä **ei ole kuitenkaan määritelty ja huomioitu riittävästi**, esim. kansalaistoimijoiden **paikallistietoa** ei välttämättä hyödynnetä
- Kansalaistoimijoiden ja **hyvinvointialueiden** yhteys on kyselyn perusteella vielä ohut
- *“Kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on merkittävä rooli, viranomaisten tulisi lähteä kehittämään asiaa yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa joko viranomaistyyönä tai aloittaa hanketoiminnalla.”*

Kansalaistoiminnan kriisiosallisuuden muotoja

Kolmas sektori kaipaa

- yhdessä tehtyjä turvallisuussuunnitelmia
- yhteisharjoittelua
- jatkuvaa vuoropuhelua

Neljäs sektori, ilmaantuva kansalaistoiminta edellyttää

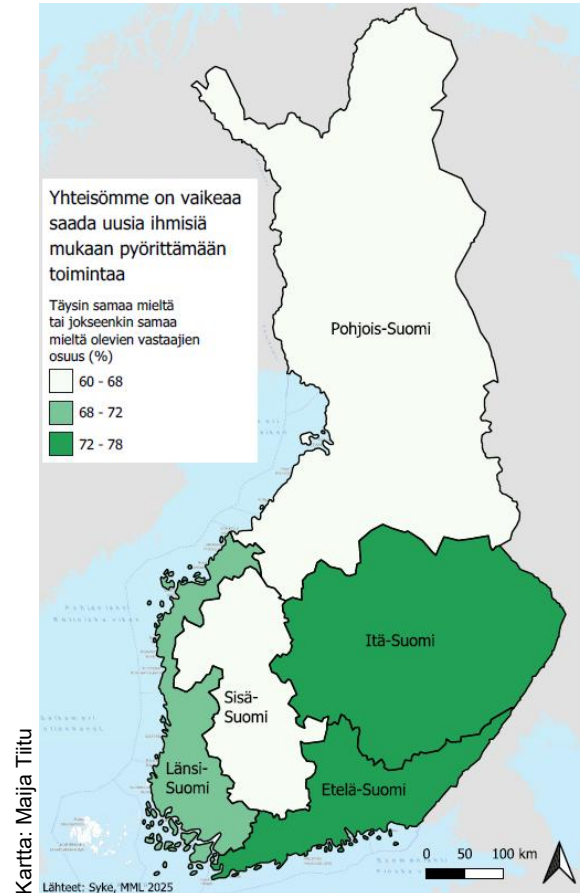
- valmiutta osallistaa
- vuorovaikutteista tiedonkulkua
- roolia varautumisjärjestelmän puutteiden paikkaamisessa

5. Maaseudulla resilienssi edellyttää vahvaa kansalaistoimintaa. Eriarvoisuus korostuu koettuna haasteena kaupungissa.

- Kansalaistoimijoiden rooli varautumisessa **ei varsinaisesti eroa** kaupunkien ja maaseudun välillä
- **Maaseudulla** kansalaistoimijat ovat kyselyn perusteella kuitenkin **pystyvämpiä toimimaan tehokkaasti** ja suojelemaan haavoittuvimpia
- Maaseudulla kansalaistoimijoiden toimintaympäristö on **yhteisöllisempi** ja sisältää myös materiaalista varautumista
- Kaupunkien kansalaistoimijat kokivat maaseudun kansalaistoimijoita useammin, että alueella on **yhteistoimintaa haittaavaa eriarvoisuutta**

6. Ikääntyminen ja väestön väheneminen kasvattavat tuen tarvetta

- Kyselyssä lähes neljä viidestä kansalaistoimijoita edustavasta vastaajasta arvioi, että heidän on **vaikea saada uusia ihmisiä** pyörittämään toimintaa
- Väestön vähentyessä ja ikääntyessä kansalaistoimijat **tarvitsevat lisääntyvää tukea** vapaaehtoistoiminnan pyörittämiseen, jotta ne pystyvät tarjoamaan viranomaisten niiltä odottamaa toimintaa
- **Haasteet korostuivat Itä-Suomessa**

Viisi toimenpidesuosituksen viestiä

1. Julkisen hallinnon tulee **tukea kansalaistoimintaa suoraan ja välillisesti**. Paikallinen yhteisöllinen kansalaistoiminta luo pohjan kokonaisturvallisuudelle ja resilienssille.
2. Hyvinvointialueet ja kunnat ovat **aloitteellisia vuorovaikutuksessa paikallisten kansalaistoimijoiden suuntaan** ja näin helpottavat niiden kanssa tehtävää yhteistyötä resilienssin vahvistamiseksi.
3. Julkinen hallinto tunnistaa paikallisen kansalaistoiminnan **merkityksen kriisivalmiuden suunnittelussa** ja huolehtii, että kansalaistoimijat saavat **ajantasaista tietoa häiriötilanteissa**.
4. Julkinen hallinto viestii kansalaistoimijoille tilannekuvaa alueensa resilienssin tilasta vahvistaakseen osallisuutta ja demokratiaa ja **luodakseen pohjan tehokkaalle yhteistyölle äkillisissä häiriö- ja kriisitilanteissa**.
5. Julkinen hallinto vahvistaa valtiollisen **päätöksenteon tietopohjaa** yhteiskunnan resilienssin kehittymisen tueksi.

1. Julkisen hallinnon tulee tukea kansalaistoimintaa suoraan ja välillisesti. Paikallinen yhteisöllinen kansalaistoiminta luo pohjan kokonaisturvallisuudelle ja resilienssille.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- **Yleishyödyllisten yhteisöjen rahoituksen ja toiminnan kehittämisen parlamentaarinen neuvottelukunta** arvioi kansalaistoiminnan suoran ja epäsuoran julkisen tuen muutosten systeemisiä vaikutuksia julkisten tukirakenteiden resursseja kohdennettaessa.
- **Työ- ja elinkeinoministeriö** ottaa käyttöön paikallista yhteisöllistä kansalaistoimintaa tukevan Leader-toimintatavan myös alue- ja kaupunkikehittämisessä.
- **Julkisen hallinnon avustusten valmistelijat, budjeteista päättävät päätöksentekijät ja avustusten myöntäjät valtionhallinnossa, alueilla ja kunnissa** ottavat avustusten jaossa huomioon kansalaistoiminnan varassa olevan toiminnan jatkuvuuden.

2. Hyvinvointialueet ja kunnat ovat aloitteellisia vuorovaikutuksessa paikallisten kansalaistoimijoiden suuntaan ja näin helpottavat niiden kanssa tehtävää yhteistyötä resilienssin vahvistamiseksi.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- **Kuntien ja hyvinvointialueiden** järjestöyhdyshenkilöille varataan riittävästi aikaa tutustua kansalaistoiminnan tarjoamiin **mahdollisuuksiin** perusresilienssin vahvistamiseksi.
- **Varautumista suunnittelevat viranomaiset** huolehtivat erikokoisten ja eri alueilla toimivien kansalaistoimijoiden **mahdollisuuksista osallistua** suunnitteluun.
- **Alueelliset verkostojärjestöt** ja vastaavat organisaatiot viestivät paikallisille kansalaistoimijoille niiden toimintaan aluetasolla tarjolla olevasta tuesta ja verkostoista.

3. Julkinen hallinto tunnistaa paikallisen kansalaistoiminnan merkityksen kriisivalmiuden suunnittelussa ja huolehtii, että kansalaistoimijat saavat ajantasaista tietoa häiriötilanteissa.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- **Hyvinvointialueiden koordinoimat verkostot** veloitetaan laatimaan alueen paikalliset turvallisuussuunnitelmat yhdessä paikallisten kansalaistoimijoiden kanssa.
- **Opetushallitus** edistää kriisinkestävyyden ja resilienssin opetuksen tuomista erityisesti osaksi perusopetuksen opetussuunnitelmaa ja aiheen kehittämistä osaksi ihmisten elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia vapaan sivistystyön kautta.
- **Kunnat ja hyvinvointialueet** luovat valmiuden sosiaalisen median alustojen hyödyntämiselle kriisinaikaisen kaksisuuntaisen ja paikallisen viestinnän välineenä.

4. Julkinen hallinto viestii kansalaistoimijoille tilannekuvaa alueensa resilienssin tilasta vahvistaakseen osallisuutta ja demokratiaa ja luodakseen pohjan tehokkaalle yhteistyölle äkillisissä häiriö- ja kriisitilanteissa.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- **Kunnat** tunnistavat paikallisen **kansalaistoiminnan merkityksen** perus- ja akuuttiresilienssin vahvistamisessa. Merkitys perustuu paitsi kansalaistoimijoiden aktiiviseen perustoimintaan myös paikallisten väestösuhteiden, sivistyskulttuurin ja ympäristön syvälliseen tuntemukseen.
- **Kunnat** käyvät alueensa **kansalaistoimijoiden kanssa** vuoropuhelua alueen pitkäjänteisestä kehittämisestä ja rakentavat siten perustaa yhteydenpidolle myös häiriötilanteissa.
- **Julkishallinnon sosiaalisen median vuorovaikutuskanavista vastaavat** ylläpitävät ja kehittävät jatkuvasti näitä kanavia **kansalaisyhteiskunnan kanssa**, tavoitteena saada kanavat tavoittamaan eri kansalaistoimijoita ja kansalaisia laajasti.

5. Julkinen hallinto vahvistaa valtiollisen päätöksenteon tietopohjaa yhteiskunnan resilienssin kehittymisen tueksi.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- Perustetaan **päätöksenteon tietotukitoimielin**, joka välittää päätöksentekijöille ajankohtaisinta tutkimustietoa sekä tunnistaa ja nostaa esiin turvallisuuskeskustelun ja -tapahtumien keskeisimmät signaalit.
- **Resilienssin ja kokonaisturvallisuuden tutkimusta ja tietopohjaa kehittävät tutkimusorganisaatiot ja ammattikorkeakoulut** tekevät tiivistä yhteistyötä ja sovittavat painotuksiaan toisiaan täydentäviksi.
- Kehitetään päätöksenteon ja eri toimijoiden yhteistyön tueksi **hallinnon tasojen yhteinen resilienssin seurannan tietopohja sekä selkeät käytännöt sen tuottamiseen ja tulkintaan**.
 - Järjestöt mukaan tiedontuotantoon!
 - Henkisen kriisinkestävyys someseuranta ja analyysi

Suosituksia kansalaistoimijoille

- Pitkäjänteistä resilienssiä ja kriisivalmiutta voi vahvistaa yhtä aikaa
- Aktiivinen ote tulevaisuuksiin auttaa turvaamaan yhteisölle tärkeitä asioita
- Paikallislähtöinen tulevaisuuden suunnittelu on mahdollisuus verkostoitua
- Tiedon tuotanto alueesta luo valmiuksia vuoropuheluun viranomaisten kanssa
- Eri ryhmien kohtaaminen pitää yhteisöä koossa

Lisää: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/166203/2-2025-Paikallistoiminnan%20keinoja%20resilienssin%20vahvistamiseen.pdf?sequence=7&isAllowed=y>

Suomalaisen yhteisöllisen resilienssin hyvät eväät

- Kansalaistoiminnan pitkä ja menestyksekkäs historia kansakunnan, demokratian ja hyvinvointivaltion rakentajana
- Maailmanhistorian koulutetuin väestö ja parhaat kommunikaation ja järjestäytymisen välineet
- Luottamus toisiimme ja viranomaisiin korkealla tasolla
- Kansalaistoimijoita paljon ja verkostoituneet hyvin
- Viranomaiset tunnustavat kansalaistoimijoiden tärkeyden (ainakin paperilla)

Kiitos!

Raportti ja suositusjulkaisut saatavilla:

<https://tietokayttoon.fi/julkaisut>

<https://tietokayttoon.fi/ajankohtaista> →
Tiedote 25.3.2025

Lisätietoja:

Dosentti Pasi Mäenpää, Helsingin yliopisto, etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Erikoistutkija Maija Faehnle, Suomen ympäristökeskus, etunimi.sukunimi@syke.fi

Kaupunkiteologian professori Henrietta Grönlund, Helsingin yliopisto, etunimi.sukunimi@helsinki.fi